

ГЕНДЕРНА СПРЯМОВАНІСТЬ РИТУАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ

Олена ЧОРНА (Кіровоград, Україна)

У статті зроблена спроба виокремити типово маскулінні й типово фемінні засоби вербальної аргументації у ритуальних політичних промовах.

Ключові слова: політичний дискурс, маскулінні комунікативні характеристики, фемінні комунікативні характеристики, аргументація, маніпуляція.

The paper attempts to single out typical masculine and typical feminine means of verbal argumentation in ritual political speeches.

Keywords: political discourse, masculine communicative features, feminine communicative features, argumentation, manipulation.

Політичну комунікацію традиційно досліджують як антропоспрямоване агональне спілкування, що має яскраво виражену маніпулятивну специфіку. Комунікативною макроінтецією адресанта, основною ціллю котрого є завоювання та утримання соціальної влади, виступає персуазивна – переконати реципієнтів у власній управлінській компетентності та доцільності / необхідності обрання на високу посаду. Утім нас цікавить дещо інший кут зору на цю проблему: чи має маніпулятивне політичне спілкування гендерну основу (умовно кажучи, чи зорієнтоване воно на "потреби жінок" і "потреби чоловіків") та чи має аргументація політика гендерно спрямовані характеристики.

Мета цієї статті полягає у виокремленні типово чоловічих та типово жіночих засобів вербальної аргументації у ритуальних промовах політиків високого рівня. **Матеріалом дослідження** стали 10 текстів ритуальних політичних промов вищих державних осіб України й Сполучених Штатів Америки (загальний обсяг –94650 др. зн.).

Предметом дослідження виступають комунікативні та вербальні характеристики політичного мовлення, які можна віднести до типово фемінних або типово маскулінних способів аргументації. Зважаючи на те, що політичні виступи чиновників високого рангу створюються спічрайтерами, а не самими політиками, при аналізі фемінних та маскулінних характеристик ми не будемо відштовхуватись від особи офіційного мовця (аніматора), а зосередимось на вербальних способах аргументації, які підсвідомо сприймаються адресатом як типово жіночі або типово чоловічі.

Під поняттям "чоловіча аудиторія", "типово чоловічі / маскулінні комунікативні характеристики" розуміємо такі риси мовного спілкування, які, за висновками вчених, притаманні більшості (80%) чоловіків. Відповідно, "типово жіночими / фемінними комунікативними характеристиками" вважаємо ті прикметні ознаки вербальної інтеракції, які властиві мовленню більшості осіб жіночої статі (учені наводять аналогічні дані у 80%).

Не заглиблюючись в історично-еволюційні передумови та біологічно зумовлені причини виникнення [див., напр., 9], відзначимо, що повідомлення, яке зацікавить жіночу аудиторію, має бути відносно довгим, насиченим емоціями та сенсорними образами, які змушують співпереживати. Повідомлення, що буде позитивно сприйняте чоловічою аудиторією, має бути коротким, беземоційним, оперувати даними і фактами, бути зорієнтованим на вирішення певної проблеми. Більш того, за словами Й. Стерніна [6, с. 54], для впливу на жінок слід вдаватись до індуктивної аргументації (узагальнення різноманітних прикладів / історій), а на чоловіків – використовувати дедуктивну (відштовхуватись від умов конкретної, заданої ситуації). Комунікативні характеристики типово жіночого та чоловічого спілкування узагальнено у таблиці 1, яка також відображає результати аналізу ритуальних виступів Президентів України та США. Виокремлені нами характеристики є певною мірою експериментальними, частково умовними, оскільки у вітчизняному мовознавстві наразі відсутня традиція аналізу гендерних особливостей політичної аргументації.

Таблиця 1

Фемінні й маскулінні комунікативні характеристики та їх вербалізація в ритуальних політичних промовах

Аспект порівняння	Типово ФЕМІННІ риси (Ф)	Типово МАСКУЛІННІ риси (М)	Політичне мовлення П. Порошенка та Б. Обами	Превалюючі риси
Стиль спілкування	зорієнтований на систему взаємодії	предметний, змагальний, конфліктний	зорієнтований на систему взаємодії; промовець прагне видаватись близьким другом, союзником, однодумцем	Ж
Мега-інтенція	налагодження соціальних зв'язків, мінімізація відмінностей; як нагорода	вирішення проблем; орієнтовані на пошуки рішень	<ul style="list-style-type: none"> налагодження соціальних зв'язків, мінімізація відмінностей; возвеличення нації, заклик до єднання. 	Ж
Манера спілкування	орієнтовані на процес спілкування	більш агресивна та конфліктна; безапеляційне висловлення власної думки	<ul style="list-style-type: none"> неагресивна, "душевна", підкреслено щира; чітке висловлення власної думки в очікуваних ситуаціях ("країна потребує змін – я рішуче їх проведитиму") 	Ж + ч
Основні засоби аргументації / основні тематичні компоненти	оперують відчуттями та емоціями	оперують даними і фактами	основним компонентом виступу є <i>емотивний</i> – використання сенсорних образів для побудови аргументації, надання емоційних характеристик, емоційний виклад, "сльозливо-героїчні" приклади з життя, мінімальне використання числових даних	Ж

<i>Роль комунікативного статусу</i>	надають перевагу симетричній комунікації	надають перевагу асиметричній комунікації	прагнуть до симетричної комунікації (експліцитно вербалізують цю рівність), утім існують цікаві особливості: <ul style="list-style-type: none"> • промовець єднається з аудиторією щодо проблем і зобов'язань; • виступає одноосібно щодо їх вирішення ("я наказав, я контролюю; я, як Президент") 	Ж + ч
<i>Емоційність мовлення</i>	мають більш емоційне мовлення, схильні до перебільшення емоцій (інтенсифікації насамперед позитивної оцінки)	мовлення менш емоційне; перебільшують цифри і факти	мовлення емоційне, метафоричне; інтенсифікація емоційної оцінки (як позитивної, так і негативної); округлення цифр (щоб звучали вагомніше)	Ж
<i>Особливості ведення розмови</i>	мають схильність до одночасного обговорення кількох тем (мультитрекінг)	мають здатність до уважного обговорення лише однієї теми за одиницю часу (монотрекінг)	• монотрекінг, адже мають не лише озвучити/торкнутись теми, а й сформулювати бажану інтерпретацію цих феноменів	Ч
Вербальна складова				
<i>Середня тривалість виступу</i>	типово створюють довгі повідомлення (за день мають потребу у вимовлянні 6000–10 000 слів)	створюють відносно короткі повідомлення (за день мають потребу у вимовлянні 2000–4000 слів)	• середня довжина виступу П. Порошенка –12555 др. зн. (30 хв звучання) • середня довжина виступу Б. Обама –6367 др. зн. (13 хв звучання) * у транскриптах виступів Президента США традиційно зазначається час початку і час завершення промови	Ж (Україна), Ч (США)
<i>Превалююча форма комунікації</i>	схильні до діалогу та полілогу	схильні до монологу	схильні до діалогізації монологу (використання риторичних питань-звернень до аудиторії, фраз на зразок "давайте поміркуємо")	Ж
<i>Моніторинг зворотнього зв'язку</i>	частіше використовують актуалізатори (так? ти що?), сигнали наявності зворотнього зв'язку	менше реплік-реакцій	відсутній в матеріалі дослідження	Ч
<i>Уживання непрямих мовленнєвих актів</i>	частіше вживають непрямі МА (не схильні говорити прямо); легше "читають" прихований зміст	прямолинійні, не схильні до створення непрямих МА; розуміють сказане буквально	практично відсутні непрямі МА; виняток – риторичні питання (1-3 на промову)	Ч
<i>Особливості використання мовного коду</i>	переважають прикметники й прислівники	превалюють іменники та дієслова, частіше вживають абстрактні іменники	схильність до створення т.зв. "порожніх фраз" за рахунок вживання абстрактних іменників з розмитим денотативним компонентом	Ч
<i>Використання засобів увічливості</i>	мовний код містить більшу кількість засобів увічливості, менша кількість грубих і лайливих слів; частіше вживають слова зі значенням невпевненості	мінімально необхідна кількість засобів вираження увічливості; незначна частка модальних слів; експліцитне вираження імперативів	мінімально необхідна кількість засобів вираження увічливості; відсутність зменшено-пестливих суфіксів	Ч
<i>Невербальна складова</i>	уміння миттєво розшифрувати невербальні сигнали; легко розпізнають обман за невербальними компонентами	практично відсутні вміння розкодувати невербальну інформацію	не виступала об'єктом аналізу	

Таким чином, екстралінгвальна складова політичного мовлення має явно виражені фемінні характеристики; водночас у вербальній складовій домінують маскулініні характеристики. Для ідентифікації з жіночою частиною аудиторії, промовець намагається створити довірливу, емоційну атмосферу, використовує яскраві сенсорні образи, наводить патетичні історії з життя, декларує світоглядне єднання з адресатом. Впливу на слухачів-чоловіків сприяє домінування прямих мовленнєвих актів, монотрекінг викладу, використання "складних" абстрактних слів. Розглянемо ці аспекти детальніше.

Стиль, манера спілкування та комунікативна мегайнтенція демонструють типово жіночі характеристики. Мовець об'єктивує прагнення до єднання, взаємодії, демонструє співпереживання, прагне видаватись щирим, "таким, як усі".

Укр. Головне наше досягнення за рік, що минув: всім смертям наперекір ми – а під «ми» я маю на увазі всіх нас як велику Українську націю – всі ми зберегли Україну [6].

Англ. On this uniquely American holiday, we also remember that so much of our greatness comes from our generosity [12].

Поняття *комунікативного статусу* корелює з прагненням бути на рівних з адресатом. Виголошуючи промову, Президент експліцитно декларує цю рівність – тобто симетричність комунікативних статусів. Утім названу рівність слід вважати умовною, оскільки де-факто Президент має значно більше комунікативних прав (розпочинати і завершувати промову, обирати і змінювати тему, звертатись до аудиторії), ніж його адресат, котрий наділений переважно обов'язками.

Прикметним є те, що єднання з адресатом промовець прагне переважно у сфері проблем і обов'язків ("наші спільні проблеми, ми разом повинні"), але виступає одноосібно щодо їх вирішення. У цьому випадку він наголошує на вищості власного статусу. Тут можемо спостерігати феномен колізії двох прагнень: бути на рівних і бути "вищим" (адже Президент міг замінити "Я-центричну фразу" – "я наказав, я особисто підписав, за моїм дорученням" – на безособову форму.

Укр. І щоб вгамувати хвилювання батьків, ще раз наголошую: за моїм наказом молоді призовники не направляються на службу в зону АТО. <...> І моя мрія як Президента – щоб наші воїни набували досвіду й майстерності в місцях постійної дислокації та на полігонах – в навчальних умовах, наближених до бойових, але не на справжній війні. Та не все, на жаль, залежить від нас. <...> Робив, роблю і робитиму все, що можливо і що неможливо, для того, щоб в Україні запанував мир [2].

Англ. As a father to two young daughters who are the most precious part of my life, I know that we see ourselves with friends and coworkers at a holiday party like the one in San Bernardino. I know we see our kids in the faces of the young people killed in Paris. <...> And since the day I took this office, I've authorized U.S. forces to take out terrorists abroad precisely because I know how real the danger is. As Commander-in-Chief, I have no greater responsibility than the security of the American people [8].

Основним компонентом аргументації виступає емотивний; цьому підпорядкований увесь виклад промови. Ритор використовує метафоричні сенсорні образи, надає подіям емоційних характеристик, вдається до "сльозливо-героїчних" прикладів для аргументації своєї позиції. Використання числових даних і фактів – мінімальне, панує тенденція до округлення цифр (як з метою гіперболізації, так і для скорочення часу їх звучання, а відповідно, і перенесення акценту на словесну, нечислову інформацію).

Укр. Та й досі аж здригнешся, як згадаєш, в якому стані опинилася країна після того, як клетократичний режим Януковича чотири роки свідомо котив її до національної катастрофи <...> Що спливає в пам'яті щодо тих днів? Анексовано Крим. Російські бойовики захопили більшу частину Донбасу. <...> Кремль готувався до розчленування України, знав, що його п'ята колона остаточно знищила українську армію, обеззброїла її, залишила голою та босою. <...> У Державному казначействі <...> навіть забули, як пахнуть гроші [5].

Англ. *In 1620, a small band of pilgrims came to this continent, refugees who had fled persecution and violence in their native land. Nearly 400 years later, we remember their part in the American story -- and we honor the men and women who helped them in their time of need. <...>And I've been touched by the generosity of the Americans who've written me letters and emails in recent weeks, offering to open their homes to refugees fleeing the brutality of ISIL* [12].

Особливістю виступів Президента є маскулінний монотрекінг, тобто обговорення однієї теми в один момент часу, плавність переходу до інших тем. Цю схильність можемо також пояснити й тим, що політикові важливо не просто торкнутись певної теми, згадати її "пунктирно" – він має на меті запропонувати сценарій інтерпретації сказаного, здійснити персуазивний вплив.

Превалюючою формою комунікації виступає монолог. Ця форма визначена умовами комунікативної ситуації і не залежить від бажань мовця. Утім використання риторичних запитань, фраз на зразок "давайте поміркуємо" створюють ілюзію діалогу, активізують увагу аудиторії, підвищують довіру до оратора.

Знанням психічних особливостей уваги зумовлений і час звучання промови. Як відомо, тривалість довільної уваги дорослої людини – близько 20 хвилин, за умови, що кожні 7-10 хвилин є стимульовальне підживлення інтересу або хвилине переключення – сміх, анекдот, приклад із життя, репліка із зали. У такому світлі промови Барака Обами можна вважати зразком для наслідування: у середньому тривають 13 хвилин, насичені гумористичними фразами, життєвими прикладами. Очільник США, розповідаючи історію з життя пересічного американця, також полюбить створювати ефект театральності: запрошувати цю людину до зали і звертатись до неї під час виступу; сам жваво реагує на репліки із зали.

Виступи Президента України є вдвічі довшими і менш "жвавими"; у матеріалі дослідження не було виявлено гумористичних компонентів.

Лідери обох країн практично не вдаються до засобів моніторингу зворотнього зв'язку. Цю рису вважаємо маскулінною. Президенти також не схильні до використання непрямих мовленнєвих актів (окрім риторичних питань), що, з одного боку, є маскулінною характеристикою. З іншого боку, це викликано потребою бути зрозумілим у максимально гетерогенній аудиторії (згадаємо й про телеглядачів): 1) політика повинні розуміти слухачі-чоловіки (які мають мінімальні вміння розкодовувати непрямі МА); 2) месиджі політика повинні буди однозначно інтерпретовані усіма слухачами, не викликати двозначності і сумнівів у політкоректності.

Особливостями використання мовного коду політиками є схильність до створення т.зв. "порожніх фраз" за рахунок вживання абстрактних іменників з розмитим денотативним компонентом ("повне виконання", "українська система координат", "forge a strong deal", "go down the dark path of radicalization"). Подібні лексеми надають великий простір для інтерпретації за рахунок "розмитості" денотативного значення у поєднанні з яскраво вираженим оцінним (конотативним компонентом). Зазначені особливості є виявом маскулінності: прагнення домінувати, демонстрація свого чільного місця у суспільній ієрархії, схильність називати все точно. З іншого боку, використання абстрактної лексики породжує багатоваріантність інтерпретації повідомлення політика – у межах "спільно заданої" канви розуміння, кожен слухач створить своє, зважаючи на власні, особисті конотативні значення.

Укр. *Зберігаючи ключові принципи і положення, Конституція в сучасних динамічних історичних умовах повинна адекватно реагувати на глобальні зміни та виклики часу* [4].

Англ. *In the process, we've hardened our defenses – from airports to financial centers, to other critical infrastructure. Intelligence and law enforcement agencies have disrupted countless plots here and overseas, and worked around the clock to keep us safe. Our military and counterterrorism professionals have relentlessly pursued terrorist networks overseas – disrupting safe havens in several different countries, killing Osama bin Laden, and decimating al Qaeda's leadership* [8].

Таким чином, екстралінгвальна складова політичного мовлення має явно виражені фемінні характеристики; водночас у вербальній складовій домінують маскулінні характеристики. Причини такої побудови політичних виступів відносимо до перспектив дослідження.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Виступ Президента на церемонії вшанування пам'яті жертв Голодоморів в Україні 28 Листопада 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-na-ceremoniyi-vshanuvannya-pamyati-zhertv-36377>.
2. Виступ Президента України під час урочистостей з нагоди Дня Перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 09 Травня 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-pid-chas-urochistostej-z-nagodi-d-35278>.
3. Вітання військовослужбовця, працівникам та ветеранам Сухопутних військ Збройних Сил України 12 Грудня 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/vitannya-vijskovosluzhbovcyam-pracivnikam-ta-veteranam-suhop-36476>.
4. Звернення Президента до Українського народу з нагоди 19-ї річниці Конституції України 28 Червня 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-do-ukrayinskogo-narodu-z-nagodi-19-yi-35566>.
5. Иссерс О. С. Речевое воздействие : учеб. пособие для студентов, обучающихся по специальности «Связи с общественностью» / Оксана Сергеевна Иссерс. – 2-е изд. – М. : Изд-во ЛКИ, 2008. – 288 с.
6. Стернин И. А. Введение в речевое воздействие / Иосиф Абрамович Стернин. – Воронеж: Полиграф, 2001. – 252 с.
7. Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році» 04 Червня 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/shorichneposlannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-u-35412>.
8. Address to the Nation by the President on 06 December 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/12/06/address-nation-president>.
9. Pease A. Why Men Lie and Women Cry / Allan Pease, Barbara Pease. – Rio de Janeiro: Sextante, 2003. – 148 p.
10. Remarks by the President at Commemoration of the 150th Anniversary of the 13th Amendment on 09 December 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/12/09/remarks-president-commemoration-150th-anniversary-13th-amendment>.
11. Remarks by the President at Veterans Day Commemoration Ceremony on 11 November [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/11/11/remarks-president-veterans-day-commemoration-ceremony>.
12. This Thanksgiving, Recognizing the Greatness of American Generosity: President Barack Obama in his Weekly Address on November 26, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/11/26/weekly-address-thanksgiving-recognizing-greatness-american-generosity>.
13. Top 10 Things that Happened in 2015: President Barack Obama in his Weekly Address on December 19, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/12/19/weekly-address-top-10-things-happened-2015>.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олена Чорна – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: політична лінгвістика, теорія мовної комунікації, іміджологія.